

The Problem of Ambiguity in the Political Discourse

Florin Mihai CĂPRIOARĂ
George Bacovia University, Bacău, ROMÂNIA

Keywords: *political discourse, ambiguity, manipulation*

Abstract: The language and the facts of the political may be, sometimes, difficult to evaluate because of the fact that policy represents a social activity marked at a higher degree by conflicts, complexity, ambiguity and partisanship. The present study aims to analyze the political discourse, attempting to de-code its role, its characteristics and their use. In this respect, the problem of ambiguity within the political discourse becomes a central one because, within the political discourse, as contrary to other discourses, the ambiguity as a discursive mechanism has a central role, even a positive one as its performance is concerned. The methodology is based on pragmatics.

Under these circumstances, the work *The Problematic of ambiguity within the political discourse* will try to answer to the following research questions: What does ambiguity mean and which are the forms in which it manifests within the political discourse? Which is the role of ambiguity within the political discourse?

The hypothesis of this paper is that the ambiguity is a main condition of success for political discourse.

1. Conceptul de ambiguitate

Ambiguitatea, în sens logico-lingvistic, desemnează o pluralitate de semnificații care nu se subsumează unui act obișnuit de semnificație decât lăsând loc unui echivoc¹. Există echivocitate atunci când aceluiași nume îi corespund sensuri diferite.

Cuvinte precum *libertate, dreptate, bun*, spre exemplu, sunt ambigui pentru că au mai mult decât un singur înțeles. Avem de a face aici cu o ambiguitate lexicală. Trecând la nivelul frazei, ambiguitatea acesteia poate porni de la folosirea unui termen ambiguu (caz în care avem de a face tot cu o ambiguitate lexicală) sau de la o ambiguitate structurală. Pot fi identificate și alte tipuri: omonimia, vaguitatea, relativitatea, indexicalitatea, non-literalitatea, folosirea indirectă (indirection) și inexplicitul. Așadar, există o ambiguitate semantică, dar și una sintactică. Astfel de ambiguități există și la nivel pragmatic. Spre exemplu, putem identifica și o ambiguitate de scop, mai dificil de delimitat, dar folosită destul de des.

Eemeren și Grootendorst, analizând sofismele utilizării limbajului, consideră că există patru factori principali care conduc la ambiguitate lingvistică: 1. implicitul funcției comunicative, 2. necunoașterea termenilor și expresiilor, 3. ambiguitatea referențială și 4.

¹ *Enciclopedia de Filosofie și științe umane DeAgostini*, Editura ALL, București, 2004, p. 39.

vaguitatea (obscuritatea)². În ceea ce privește ambiguitatea rezultată din implicit, acestea apar din cauza impreciziei forței ilocuționare. Astfel, în cazul propoziției *p*, *Câinii sunt mai afectuoși decât pisicile*, interpretarea propoziției poate varia între *Am impresia că p*, *Cu siguranță p* sau *Nu vorbesc de toți câinii și de toate pisicile în general, ci pur și simplu de exemplare normale*³. Așadar, ambiguitatea vine din neprecizarea gradului de aderență la enunț. În cel de al doilea caz, ambiguitatea apare din necunoașterea sensului unor cuvinte sau expresii sau din cunoașterea lor aproximativă, pentru ca, în al treilea caz, aceasta să apară din cauza indeterminării extensionale a termenului. Acesta este cazul tuturor deicticelor. Odată scoase din context, înțelegerea unei propoziții cuprinzând un deictic este dificilă. În sfârșit, vaguitatea rezidă în posibilitatea anumitor termeni de a primi sensuri relative la criterii diferite sau la diferențe cantitative relative la același criteriu (înălțimea).

Totuși, trebuie făcută o distincție între ambiguitate și vaguitate. Un termen este ambiguu dacă i se pot atribui mai multe expresii, cel puțin parțial diferite, în timp ce un termen este vag dacă determinarea precisă a extensiei sale se face cu greutate⁴. Uneori, vaguitatea determină ambiguitate. Aceasta din urmă este cauzată îndeosebi de vaguitatea apărută din sensuri relative la criterii diferite, cel de-al doilea caz de vaguitate din paragraful precedent determinând mai rar astfel de cazuri. Așadar, în această lucrare termenul de vaguitate va avea un sens extins, după utilizarea lui Frans van Eemeren și Rob Grootendorst, și nu după cea aparținând *Dicționarului enciclopedic de pragmatică*. Totodată, putem marca, pe linia lui Augustin, și diferența dintre ambiguitate și obscuritate. Astfel, Augustin susține că diferența dintre obscur și ambiguu constă în faptul că în ambiguitate apar mai multe sensuri, dintre care nu știm pe care să-l preferăm, pe când în obscuritate nu apare nimic sau foarte puțin din ceea ce ne așteptăm să apară⁵.

Așadar, avem de a face cu ambiguitate atunci când unui cuvânt, enunț sau discurs i se pot atașa două sau mai multe înțelesuri (parțial) contrare sau când acestea desemnează mai mult decât simpla semnificație directă, literală, întrucât, în acest din urmă caz, sensul depinde de competența lingvistică a locutorului, care o poate percepe atât direct, textual, dar și indirect. În fapt însă, cel de al doilea caz se reduce la primul, întrucât apar două sensuri diferite pentru același enunț.

2. Sistematizarea tipurilor de ambiguitate

În discursul politic, ambiguitatea apare la diferite nivele: la nivelul cuvântului, la nivelul enunțurilor și la nivelul discursului. Pe de altă parte, numeroasele tipuri de ambiguitate relevate anterior pot fi structurate pe trei dimensiuni: semantic, sintactic și pragmatic. În acest subcapitol vom ilustra tipurile de ambiguitate pe discursul politic, pornind de la cele două criterii enunțate mai sus. Lucrarea de față nu are întinderea necesară pentru identificarea și exemplificarea tuturor tipurilor de ambiguități în discursul politic, drept pentru care ne vom mărgini, de multe ori, la determinarea ostensivă a fiecăreia din cele nouă tipuri diferite de ambiguitate.

Dimensiune	Semantică	Sintactică	Pragmatică
------------	-----------	------------	------------

² Frans van EEMEREM, Rob GROOTENDORST, *La Nouvelle dialectique*, Edition Kime 2, Paris, 1996, p. 219.

³ Frans van EEMEREM, Rob GROOTENDORST, *La Nouvelle dialectique*, Edition Kime 2, Paris, 1996, p. 220.

⁴ Jaques MEOSCHLER, Anne REBOUL, *Dictionnaire encyclopédique de pragmatique*, SEUIL, PARIS, 1994, pp. 374-375.

⁵ AUGUSTIN, *De dialectica*, Editura Humanitas, București, 1991, p. 89.

Nivel			
Cuvânt	1. Polisemia 2. vaguitatea	1. omonimia	1. deicticele 2. anafora (anafora este co-referința unei enunț cu antecedentul său)
Enunț	3. relativitatea 4. echivocația	1. amfibolie 2. accentul 3. calamburul	1. întrebarea multiplă 2. implicatura, presupoziția 3. acte de limbaj indirecte 4. indistinția dintre folosirea atributivă și cea referențială 5. enunțurile condiționale, cele modale și cele parentetice
Discurs	1. Sofismele ambiguității (Echivocația, sofismul diviziunii, sofismul compoziției)	1. Non-coerența structurală 2. amfibolia ca sofism	1. non-literalitatea, folosirea indirectă (Ironia, figurile retorice)

Trebuie realizată aici o primă precizare. Fiecare nivel este constitutiv pentru celelalte două, adică prezența într-un plan superior a componentelor din nivelele inferioare determină o ambiguitate prezentată în planul inferior. Așadar, avem de a face cu o scală și nu cu o clasificare standard.

3. Tipuri de ambiguitate în discursul politic

3.1. Ambiguitatea semantică

În plan sintactic, ambiguitatea este cea trăsătură a unui cuvânt, enunț sau discurs de a trimite la mai multe referințe specifice. La nivelul cuvintelor, identificăm aici polisemia și vaguitatea. La nivelul frazei vom analiza cazul relativității, iar la nivel discursiv vom prezenta sofismele ambiguității.

Polisemia este capacitatea majorității cuvintelor din limbile naturale de a avea mai multe sensuri. Să luăm, spre exemplu, termenul politic *egalitate*. Liberalii susțin egalitatea formală în fața legii, dar nu și pe cea reală, substanțială, după cum ne arată și pasajul următor.

(1) „Deși am spus mai sus... că toți oamenii sunt Egali de la natură, nimeni nu se poate aștepta ca prin aceasta să înțeleg toate felurile de egalitate.”

John Locke, *Two Treatises of Government*

Prin contrast, socialiștii în general înțeleg prin *egalitate* condiții de viață identice ale oamenilor.

Vaguitatea rezidă în posibilitatea anumitor termeni de a primi sensuri relative la criterii diferite. Spre exemplu, termenul *umanitar* poate fi atribuit de către naziști unei acțiuni de ucidere a evreilor sau, pentru aceeași acțiune, atributul este contrar pentru cei din lumea liberă, după cum arată o relatare despre un act politic al guvernului în exemplele următoare:

(2) „A interzice celor cu probleme să reproducă descendenți inadecvați înseamnă să realizezi ce ar face cea mai limpede minte: dacă este aplicată metodic, este actul cel mai umanitar care poate fi făcut față de umanitate... Căci astfel se va ajunge, dacă trebuie, la nemiloasa izolare a celor incurabili, măsură barbară pentru cine are nenorocirea să fie lovit, dar binecuvântare pentru contemporani și posteritate. Suferința trecătoare a unui secol poate și trebuie să elibereze de rău secolele următoare.”

Adolf Hitler, *Mein Kampf*

(3) „Guvernul a aprobat în ședința de ieri acordarea unui ajutor umanitar în valoare de 170.000 de euro pentru ziarista Adriana Istodor, bolnava de leucemie. Suma va fi plătită în lei și va fi suportată din bugetul Ministerului Muncii, Solidarității Sociale și Familiei și din bugetul Ministerului Sănătății, prin Direcția de Sănătate Hunedoara”

Adevărul, Nr.4384 - 6 August 2004

Un alt exemplu de ambiguitate determinat de polisemie și vaguitate totodată este cel determinat de termenul *terrorist*. Acesta desemnează, în spațiul american, persoane care recurg la atentate cu bombe pentru a-și populariza ideile. Termenul de terorist a fost utilizat și în România în Revoluția din decembrie 1989 cu sensul de persoană care luptă pentru Ceaușescu și pentru menținerea comunismului, dar nu cu ajutorul bombelor, ci arme clasice. În fapt, aici avem de a face cu un alt sens al termenului și cu o referință indeterminată (nu a fost prins nici un terorist).

Relativitatea este exprimată în enunțul următor.

(4) *Năstase este terminat.*

Această expresie poate fi utilizată spre a spune mai mult decât spune. Spre exemplu, dacă vorbim despre tenismanul Năstase, am putea înțelege că este obosit sau dărâmat din punct de vedere fizic. Același tenisman Năstase a fost și om politic care a candidat la Primăria Municipiului București, astfel că frază ar putea însemna că este terminat, sfârșit din punct de vedere politic. Mai mult chiar, Năstase (Adrian) este și numele unui fost Prim-ministru al României acuzat de fapte de corupție. În acest context, terminat ar putea însemna decredibilizat. Iar dacă Năstase ar fi un om pe patul de moarte, terminat ar desemna aproape de sfârșitul vieții. Acest exemplu este relevat nu doar în ceea ce privește relativitatea (termenul terminat), cât și în ceea ce privește indexicalitatea (termenul Năstase).

Frans van Eemeren și Rob Grootendorst, în lucrarea *La nouvelle dialectique*, stabilesc zece reguli care ar trebui să definească o discuție critică între doi sau mai mulți interlocutori. Aplicabilă aici este regula a zecea, care stipulează: părțile nu trebuie să utilizeze formulări insuficient de clare sau de o obscuritate susceptibilă de a crea confuzii. Echivocația este principalul tip de sofism rezultat din încălcarea acestei reguli, dar putem identifica și sofismele compoziției și diviziunii.

Echivocația este un tip de ambiguitate lexicală în care același cuvânt sau expresie este folosit de două sau mai multe ori într-un argument, dar de fiecare dată în alt sens. La nivel de frază, echivocația apare ca în exemplul următor, în care nu este vorba de politicianul Victor Ponta, ci un Ponta oarecare:

(5) „Ponta acuzat de jaf”

Independent, miercuri, 7 iulie 2004

Compoziția este acel sofism în care o proprietate a părților este extrapolată la întreg, ca în exemplul următor, în timp ce în cazul diviziunii o proprietate a întregului este extrapolată la părți.

(6) „Trebuie să explicăm cu claritate: PSD trebuie să câștige aceste alegeri pentru că, dacă nu câștigă, atunci pierde întreaga Românie”

Georgeta Filip, *Stolojan – inutil la volan, Tăriceanu – cu mașinile, Patriciu – cu benzina*, Independent, 6 mai 2004

O ambiguitate semantică rezidă și în generalizarea și în unirea în aceeași clasă a unor poli opuși. Astfel, discursul ideologic nu fixează doar adversarii, ci face ca aceștia să constituie o singură clasă nediferențiată, fără grade, fără nivele – ei constituie împreună

răul absolut. Simplificând această idee și raportând-o la cele trei mari ideologii care s-au înfruntat în secolul nostru, putem spune:

- „pentru liberali, hitleriștii și marxiștii sunt totalitari;
- pentru hitleriști, marxiștii și liberalii sunt evrei;
- pentru marxiști, liberalii și hitleriștii sunt burghezi.”⁶

3.2. Ambiguitatea sintactică

Omonimia este un fenomen lingvistic care operează la nivel fonologic, prin faptul că două cuvinte se pronunță aproximativ în același fel, dar au semnificații și grafie diferite (bed-bad), sau la nivel morfologic, când un segment din serie acceptă diverse articulații⁷. Spre exemplu, cuvintele eteroclit / heteroclit, anostă/anu ăsta

La nivelul frazei, ambiguitatea sintactică poartă numele de amfibolie. Aceasta poate apărea din posibilitatea existenței a două structuri sintactice diferite, ca spre exemplu în fraza următoare:

(7) *Băsescu spune Tăriceanu minte.*

În utilizarea sa verbală, fraza este ambiguă. La fel și în utilizarea sa scrisă, dacă nu intervin precizări gramaticale. Astfel, în funcție de modul în care sunt puse semnele de punctuație, fraza poate avea două înțelesuri opuse: 1. În interpretarea *Băsescu, spune Tăriceanu, minte*, înțelesul este că Tăriceanu afirmă că Băsescu minte. 2. În interpretarea *Băsescu spune: Tăriceanu minte* sensul aceștia este opus față de cel din prima variantă.

Accentul este procedeul prin care pronunțarea mai intensă, pe un ton mai înalt a unei silabe dintr-un cuvânt sau a unui cuvânt dintr-un grup sintactic produce modificări în interpretarea frazei/discursului enunțat.

(8) Ion Iliescu: *Adică n-ați afirmat așa ceva, sau ce să înțeleg?*

Emil Constantinescu: *Nu... am afirmat.*

*Alegerile prezidențiale – 1996, al II-lea tur de scrutin,
Turneul candidaților - Antena 1*

În funcție de cum este pus accentul, afirmația lui Emil Constantinescu poate însemna că *nu a afirmat ceva* sau opusul, *a afirmat ceva*.

Calamburul este jocul de cuvinte bazat pe echivoc, pe asemănarea sonoră a unor cuvinte cu sens diferit.

(9) *La vremuri noi... tot noi !*

Non-coerența structurală este acel tip de ambiguitate apărut ca rezultat al lipsei de legături logice între frazele și paragrafele unui discurs. Regăsim aici, în cazul discursului politic, fenomenul *beției de cuvinte*, prezent și în exemplul (6).

3.3. Ambiguitatea pragmatică

Din perspectivă pragmatică, în discursul politic ambiguitatea poate apărea atât sub forma ambiguităților generale, specifice oricărui tip de discurs, evidențiate în tabelul sistematizator de mai sus, cât și sub forma unor ambiguități specifice.

În prima categorie intră deicticele. Termenul de *deictic* desemnează cuvinte sau expresii al căror înțeles precis depinde întotdeauna de contextul particular, de situația în care sunt folosite. Este vorba, în principal, de deicticele personale – eu, tu, el, ea, al meu, al nostru, deicticele temporale – ieri, azi, acum, deictice spațiale – acolo, departe, acela.

⁶ Olivier REBOUL, *Langage et idéologie*, Presses Universitaires de France, Paris, 1980, p. 59.

⁷ *Enciclopedia de Filosofie și științe umane DeAgostini*, Editura ALL, București, 2004, p. 771.

Acestea sunt concepte precise lingvistic, dar a căror referință este vagă. Să luăm un deictic temporal, *astăzi*, din exemplul următor:

(10) „Până să găsiți foile, aș dori să îi urez succes domnului Iliescu, deoarece cred că ne aflăm la această prima dezbatere într-un moment important pe care-l așteptăm de patru ani, cum ați spus dumneavoastră, românii îl așteaptă de patru ani, în care putem afla adevărul și despre situația economică și politică, socială și morală a României de astăzi.”

Emil Constantinescu, Alegerile prezidențiale – 1996, al II-lea tur de scrutin, Turneul candidaților - Antena 1

Din punct de vedere literal, nu există dificultăți în a interpreta termenul *astăzi*. Acesta desemnează ziua în care te afli la momentul în care este pronunțat cuvântul. Problema este că termenul poate lua și o altă interpretare: *astăzi* poate desemna epoca cu care este Emil Constantinescu contemporan. Concluzionăm, la linia lui Jacques Moeschler, că referința temporală nu poate fi determinată doar de ceea ce este spus, ci de sensul comunicat de expresia temporală. În alți termeni, referința temporală este indeterminată și non-literală⁸. Așadar, și astfel de noțiuni, cum ar fi deicticele, pot fi sursă de ambiguitate.

Ambiguitatea apare și din cauza *folosirii figurilor retorice*. Ambiguitatea acestora este susținută și de definirea pe care o oferă ambiguității (în domeniu literar) William Empson. Astfel, acesta considera că pentru acest termen este relevantă orice nuanță verbală, oricât de vagă, care dă loc unor reacții alternative la aceeași expresie a limbii⁹. În acest context, figurile retorice sunt ambigui întrucât vizează în principal un tip de folosire a limbajului care pune accent nu pe argumentație, ci pe folosirea acelor asociații de cuvinte și care, pe lângă faptul că ies în evidență prin formule-șoc, prin asocieri neobișnuite, mai au și proprietatea de a sugera mai mult decât denotă. În categoria acestor tipuri de formule intră sloganul și interogația retorică.

Un slogan este un procedeu prin care se face o afirmație pentru a determina acceptarea alteia, pe care o presupune cea dintâi¹⁰. Astfel, sloganul

(11) „Pasul înainte. Isărescu Președinte! „

prezentat în campania prezidențială din toamna 2000, are ca subtext *votați-l*, căci el aduce progresul. Sloganul este o formulă de dimensiuni relativ reduse formulată în așa fel încât să fie ușor de reținut, utilizând, pentru aceasta, atât asocieri lingvistice originale, cât elemente care conferă ritm, rimă, melodicitate. Gabriel Thoveron, în lucrarea *Comunicarea politică azi*¹¹, determină șapte reguli care trebuie respectate pentru atingerea efectului maxim. Astfel, sloganul trebuie să fie sonor, scurt, să fie original. Apoi, trebuie să fie credibil, să fie complet, adică suficient sieși, să fie în pas cu timpul și să dăinuie chiar și când situația se schimbă.

Următorul exemplu este un slogan, dar ambiguitatea acestuia rezidă în *implicaturile* atașate. Studenții bucureșteni, în ianuarie 1990, vehiculau în Piața Universității următorul slogan:

(12) „Nu suntem partide!”¹².

⁸ Jacques MOESCHLER, *Aspects pragmatiques de la référence temporelle: indétermination, ordre temporel et inférence*, în *LANGAGES*, nr. 112, decembrie 1993, Editura Larousse, Paris, p. 44.

⁹ William EMPSON, *Șapte tipuri de ambiguitate*, Editura Univers, București, 1981, p. 33.

¹⁰ Olivier REBOUL, *Le slogan*, Complexe, Paris, 1975, p. 132.

¹¹ Gabriel THOVERON, *Comunicarea politică azi*, Editura Antet, București, 1996, p. 130.

¹² *IBIDEM*, p. 36.

Trebuie precizat neapărat și contextul istoric căci altfel nu se înțelege esențialul. După momentul răsturnării regimului comunist, în ianuarie 1990, conducerea țării era asigurată de către reprezentanți din eșalonul doi ai fostului Partid Comunist. În acel moment exista practic un cvasi-monopol al puterii asupra mijloacelor de informare în masă. Televiziunea Română Liberă, principala sursă de informare, alături de Radio și de cele câteva ziare înființate prin reciclarea foștilor ziariști și a vechilor cotidiene (Adevărul) erau toate sub controlul puterii. Aceasta, pentru a se legitima intenționa să organizeze alegeri în mai 1990 și, utilizând de forță sa propagandistică, a dezlănțuit un adevărat bombardament mediatic împotriva opoziției care tocmai încerca să se organizeze în acele momente. Propaganda oficială prezenta partidele ca niște formațiuni ahtiate după putere, de parcă lupta pentru putere dusă conform legii și conform standardelor democratice ar fi un lucru rău în sine (în esență, puterea a acționat conform fabulei în care hoțul strigă: *hoțul*). În aceste condiții, studenții și intelectualii care manifestau în *zona liberă de comunism*, prin sloganul *Nu suntem partide!*, erau de fapt primii care își însușiseră tezele ideologiei oficiale: democrația înseamnă dezbinare, partidele politice nu sunt structuri menite să fie mediatori între grupurile sociale și putere, ci organizații veroase și însetate de putere.

Ambiguitatea apare și din cauza folosirii *presupoziției*, prin care înțelegem tehnica prin care un element care nu este afirmat prin enunț, dar pe care îl putem admite dacă acceptăm că enunțul are un sens¹³. Un exemplu ar fi întrebare *multiplă*:

(13) *Iar au furat politicienii?*

Această propoziție spune de fapt două lucruri. Primul ar fi acela că de obicei politicienii fură, iar al doilea că acum au furat. O presupoziție rezistă la negație. Dacă negi pur și simplu propoziția dată, negi de fapt ideea că acum ai furat. Rămâne faptul că, în trecut, ai furat.

Interogația retorică este acel tip de întrebare care nu este interesată de răspuns, ci se constituie de fapt într-o aserțiune mascată. Iată o exemplificare:

(14) „Cum se face, care-i explicația, senatori, că de 20 de ani încoace n-a existat dușman al republicii care să nu-mi fi declarat și mie război?”¹⁴.

Acest enunț se constituie într-o întrebare retorică, deoarece nu este un enunț interogativ obișnuit, nu se așteaptă răspuns, ci se constituie de fapt într-o afirmație: dușmanii republicii sunt și dușmanii vorbitorului, fapt menit să dea o mare greutate spuselor acestuia.

Ambiguitatea se poate camufla și în forme mai elaborate. Astfel, în cadrul unui demers argumentativ folosirea interogațiilor retorice reunite cu utilizarea unor forme argumentație creează un pseudo spațiu de raționalitate menit să obțină adeziunea receptorului. Strategia argumentativă globală urmărită în textul următor din *Manifestul Partidului Comunist* este polemică și încearcă să convingă eventualii cititori de importanța mișcării comuniste ca pol vizat și vânat de toate puterile lumii. Argumentarea se vrea a fi una bazată pe fapte.

(15) „Toate puterile bătrânei Europe s-au unit într-o sfântă hăituială împotriva acestei stafii (a comunismului): Papa și Țarul, Metternich și Guizot, radicali francezi și polițiști germani. Există oare vreun partid de opoziție care să nu fi fost defăimat, ca partid comunist, de către adversarii săi de la putere? Există oare vreun partid de opoziție care să nu fi răspuns la rândul său atât elementelor mai înaintate ale opoziției, cât și adversarilor

¹³ *IBIDEM*, p. 69.

¹⁴ CICERO, *Filipica II*, în Cicero, Opere alese, I, Editura Univers, București, 1973, p. 19.

săi reacționari zvârlindu-le în față imputarea stigmatizantă de comunist? De aici reies două lucruri. Toate puterile europene recunosc de pe acum comunismul ca o putere.”¹⁵.

Argumentul este probabil, însă nu valid (nepunând în discuție adevărul premiselor). Din faptul că toți se raportează violent la ceva nu înseamnă neapărat că acel ceva are putere reală, politică, ci pot să se raporteze ca la ceva aparținând unei clase de judecăți aparținând sferei valorilor. În acest caz, comunismul este asociat unei grupări ca stigmat, nu ca semn al puterii. Totuși, argumentul este bine făcut, fiind destul de greu de răsturnat.

Un alt exemplu de ambiguitate pleacă din *indistinția dintre folosirea atributivă și cea referențială a unui termen*. De cele mai multe ori, aceasta apare și sub forma utilizării denotației și respectiv conotației. Astfel, termenul *oameni bogați* este folosit denotativ, pe când cel de *bogătan* are și o tentă conotativă peiorativă. Același lucru se poate aplica și termenilor *politicieni*, *privatizați*, *țigan*, care, pe lângă referință au și conotații negative importante. Același procedeu apare și în textul următor:

(16) Emil Constantinescu: „*Ați declarat că sunteți liber-cugetător. Asta înseamnă necredincios, deci om fără Dumnezeu.*”

*Alegerile prezidențiale – 1996, al II-lea tur de scrutin,
Turneul candidaților - Antena 1*

Alături de problema indistinției dintre folosirea atributivă și cea referențială a unui termen, Robert Stalnaker¹⁶ consideră că noțiunea de ambiguitate pragmatică poate fi extinsă și la alte cazuri, precum enunțurile condiționale (dacă p, atunci q), propozițiile modale, care exprimă forța cu care este exprimată o aserțiune (*ar putea să fie p sau este necesar p*) și cele parentetice (cred că p). În general, un enunț poate fi considerat potențial pragmatic ambiguu dacă există reguli implicate în interpretarea acestuia care pot fi aplicate și în context și în alte lumi posibile. Aplicate contextului, regulile vor contribui la determinarea propoziției ori a forței ilocuționare a acesteia, pe când aplicate lumilor posibile, regulile devin incorporate în propoziția însăși, contribuind la determinarea valorii de adevăr. Astfel, spre exemplu, propoziția condițională poate fi luată ca o propoziție categorică sau ca o asertare a consecventului condiționată de valoarea de adevăr a antecedentului.

Din punct de vedere pragmatic, folosirea indirectă a actelor de limbaj este o sursă de ambiguitate. Astfel, când cineva pune întrebarea *Poți să închizi fereastra?*, aceasta nu este propriu-zis o întrebare, ci o formă de a adresa o rugămintă sau un ordin. Răspunsul așteptat nu este *Da/nu*, (*nu*) *pot*, ci *Cu plăcere!* sau *Nu, îmi pare rău, sunt ocupat!*

Astfel de implicaturi pe care le realizează oamenii fundamentează distincția dintre planul semantic și cel pragmatic, între înțelesul direct, literal și cel indirect, intenționat. Evidențiem acest lucru în următorul tabel:

¹⁵ Karl MARX, Friedrich ENGELS, *Manifestul Partidului Comunist*, Editura Politică, București, 1959, p. 29.

¹⁶ Robert STALNAKER, *Pragmatics*, Kluwer Academic Publishers, 2005, p. 286.

Act de limbaj	Enunț	Interpretarea semantică	Interpretarea pragmatică
Aserțiune	Stimate domnule Iliescu, ce ați vrea să faceți dumneavoastră nou pentru poporul român, în comparație cu cei aproape 7 ani în care l-ați condus cum l-ați condus? Pentru numele lui Dumnezeu, aveți aproape 71 de ani, iar la sfârșitul unui eventual nou mandat veți avea 75 de ani, să vă dea Dumnezeu multă sănătate. ¹⁷	Întrebare, Afirmatie	Afirmatie, Ad hominem, atac la persoană
Promisiune	În 48 de ore de la primirea mandatului promit să stâmpesc mafia (Corneliu Vadim Tudor, Alegerile Prezidențiale, 2000, între cele două tururi de scrutin)	Promisiune	Falsă promisiune (nu se poate realiza și inițiatorul o știe) Cerere a votului, intenție manipulatorie
Aprecieri	Ați rostit un discurs frumos.	Afirmatie	Afirmatie/compliment
Întrebare	Iar au furat politicienii?	Întrebare	Dublă afirmatie

În categoria ambiguităților specifice identificăm *ambiguitatea esențială* – de scop – a discursului politic. Acesta are ca interes fundamental cucerirea puterii, însă exprimarea clară a acestui lucru nu este benefică din punct de vedere performativ. Discursul politic însă se prezintă ca fiind în posesia adevărului absolut, neproblematic.

O ambiguitate de scop se realizează, spre exemplu, atunci când discursul politic (în cazul următor discursul ideologic) se camuflează în discursul juridic. Când un discurs juridic nu face ceea ce zice și devine interesat de afirmarea de puncte de vedere, de efectul asupra auditoriului, el devine ideologic.

Concluzii – rolul ambiguității în discursul politic

Lucrarea *Problema ambiguității în discursul politic* și-a propus să analizeze discursul politic, în încercarea de a-i decodifica rolul, caracteristicile și uzul acestuia. În acest sens, am asumat că discursul politic este o formă discursivă prin intermediul căreia un locutor (om politic, grup de interese, națiune, asociații de națiuni) încearcă obținerea puterii în lupta politică, împotriva altor indivizi, grupuri sau partide. Acesta se remarcă prin convenționalitate, adică prin necesitatea de a justifica și a se justifica în raport cu o instituție, prin ritualizare și prin simbolism. În aceste condiții, discursul politic se poate delimita prin îndeplinirea simultană a două tipuri de caracteristici: 1. caracteristici interne de organizare: ambiguitatea intenționată și neintenționată, caracterul disimulat al mesajului, tonalitatea imperativă și substratul polemic; 2. caracteristici decurgând din constrângerile situației de comunicare specifice: respectarea scopului discursului politic și convenționalitatea discursului politic.

În discursul politic, ambiguitatea apare la diferite nivele - la nivelul cuvântului, la nivelul enunțurilor și la nivelul discursului – pe de o parte, iar, pe de altă parte, numeroasele tipuri de ambiguitate pot fi structurate pe trei dimensiuni de analiză: semantică, sintactică și pragmatică. În capitolul al III-lea am ilustrat tipurile de ambiguitate ale discursului politic, pornind de la cele două criterii enunțate mai sus. Am arătat că în discursul politic apar atât

¹⁷ Corneliu VADIM TUDOR, *Mesaj către țară*, 2000, în Rosemarie HAINES, *Televiziunea și reconfigurarea politicului*, Editura Polirom, 2002, pag. 280.

ambiguități generale, care se regăsesc și în alte tipuri de discursuri, dar și o ambiguitate specifică, esențială, constitutivă discursului politic.

Problema ambiguității în discursul politic este una centrală pentru că în discursul politic ambiguitatea, ca mecanism discursiv, are un rol central, întrucât a fost determinată ca o caracteristică esențială a acestuia. Ambiguitatea esențială – de scop – a discursului politic apare deoarece acesta are ca interes fundamental cucerirea puterii, însă exprimarea clară a acestui lucru nu este benefică din punct de vedere performativ. Dacă discursul politic se prezintă pe sine ca ceea ce este, atunci acesta se pune într-o lumină sumbră, încărcată de tenebre, iar lucrul acesta ar fi un act sinucigaș din punctul de vedere al scopurilor pe care trebuie să le îndeplinească.

Care este însă rolul ambiguității în discursul politic?

Răspunsul nu poate fi însă univoc. Am arătat mai sus că ambiguitatea esențială a discursului politic este una benefică din punctul de vedere al scopului acestuia. Dacă urmărim și celelalte tipuri de ambiguitate identificate aici, trebuie să remarcăm faptul că prezența unora mărește șansele de succes ale discursului politic. Astfel, folosirea figurilor retorice, a sloganului, a întrebărilor retorice, prin suprasaturarea de sens, dă posibilitatea receptorului să aleagă între diverse interpretări și să se oprească la cea convenabilă. Chiar și folosirea sofismelor ambiguității poate fi benefică din punct de vedere performativ dacă acestea sunt bine construite și greu de identificat și demontat. Dintr-o altă perspectivă, un enunț ambiguu este mai greu de respins, iar acest lucru este necesar discursului politic întrucât un politician care emite enunțuri nesustenabile sau care chiar a fost dovedit mincinos se compromite și nu mai poate avea succes în fața alegătorilor. Astfel încât, un anumit grad de ambiguitate îi este favorabil, întrucât îi oferă posibilități de refugiere.

Totuși, utilizarea fără discernământ a ambiguității poate avea efecte contrare. Făcând schematizarea discursivă dificilă, discursurile excesiv ambigue conduc la o nelămurire inițială a receptorului, urmată, de multe ori de atribuirea pentru discursul locutorului a atributului *discurs politicianist*. Aceasta conduce la decredibilizare. Abuzul de sens, chiar o artă prea elaborată a construirii discursului au același efect. Poate că nu este întâmplător faptul că în România au și continuă să aibă succes politicieni care se remarcă printr-un discurs ferm, cu un limbaj direct, frust, chiar simplist.

Analizând ambiguitatea în discursul politic pe toate cele trei nivele, trebuie să remarcăm faptul că, dacă la nivel semantic și pragmatic utilizarea în discursul politic poate fi favorabilă, cea de nivel sintactic posedă cel mai înalt risc de decredibilizare. Incoerența, beția de cuvinte aruncă anatema asupra politicianului.

Astfel că artă și știința utilizării ambiguității discursului politic se pot constitui într-o importantă resursă pentru succesul unui om politic, după cum ambiguitatea excesivă conduce la rezultate contrare.

References

- JEAN CLAUDE Anscombe, OSWALD Ducrot. 1988. *L'ARGUMENTATION DANS LA LANGUE*. Bruxelles: Editura Pierre Mardaga
- John AUSTIN. 1970. *Quand dire c'est faire*, Editura Du Seuil
- Philippe BRAUD. 1996. *Sociologie politique*, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris
- Camelia BECIU. 2000. *Politica discursivă*. Iași: Editura Polirom
- William EMPSON. 1981. *Șapte tipuri de ambiguitate*. București: Editura Univers
- Frans van EEMEREM, Rob GROOTENDORST. 1996. *La Nouvelle dialectique*. Paris: Edition Kime
- Andrew HEYWOOD. 1998. *Political Ideologies*. Anglia: Editura Povey-Edmondson, Tovistock and Rockdale
- STEPHEN Levinson. 1994. *PRAGMATICS*. Cambridge: Cambridge University Press
- Langages, *Temp.*, 1993. *Reference et inference*, nr. 112, decembrie 1993. Paris: Editura Larousse
- LANGAGES. 2000. *Semiotique du discours et tensions rhetoriques*, nr. 137, martie 2000. Paris: Editura Larousse

- DOMINIQUE Maingueneau. 2000. *Analyser les textes de communication*. Paris: Nathan
- DOMINIQUE Maingueneau. 2001. *Pragmatique pour le discours litteraire*. Paris: Nathan
- DOMINIQUE Maingueneau. 1987. *Nouvelles tendances en analyse du discours*. Paris: Hachette
- Charles MORRIS. 1971. *Writings on the General Theory of Signs*. Paris: Mouton – The Hague
- Alina MUNGIU-PIPPIDI. 1994. *Românii după 89*. București: Editura Humanitas
- ANNE Reboul SI JACQUES Moeschler. 1992. *Pragmatique du discours*. Editura Armand Collin
- FRANCOIS Recanati. *Les enonces performatifs*. Paris: Les edition de minuit
- Constantin SĂLĂVĂSTRU. 1999. *Discursul puterii*. Iași: Institutul European
- CONSTANTIN SĂLĂVĂSTRU. 2003. *Teoria și practica argumentării*. Iași: Polirom
- CONSTANTIN SĂLĂVĂSTRU. 2004. *Rhetorique et politiqu*. Paris: Peditura l'harmattan
- DAN Sperber, DEIDRE Wilson. *La pertinence*. Paris: Les edition de minuit
- Robert STALNAKER. 2005. *Pragmatics*. Norwell: Kluwer Academic Publishers